

Arbetsmarknadsdepartementet

103 33 Stockholm

A2025/00273

Yttrande över SOU 2025:25 Arbetslivskriminalitet - upplägg, verktyg och åtgärder, fortsatt arbete

Kommunal vill härmed framföra följande synpunkter:

Inledning

Kommunal har beretts möjlighet att yttra sig över SOU 2025:25 *Arbetslivskriminalitet – upplägg, verktyg och åtgärder, fortsatt arbete* (A2025/00273). Kommunal har tagit del av Landsorganisationens remissvar och instämmer i de synpunkter och förslag som LO framför i sitt yttrande.

Utredningen visar tydligt att arbetslivskriminalitet är ett omfattande och komplext problem som drabbar arbetstagare, seriösa företag och samhället i stort. När regler, lagar och kollektivavtal kringgås medvetet drabbas de mest utsatta genom låga löner, osäkra anställningar och en farlig arbetsmiljö. För medlemmar i Kommunal innebär det förlorade arbetstillfällen, pressade löner och villkor som försämras trots ett hårt och viktigt arbete i välfärden. Samtidigt får de arbetsgivare som försöker följa regelverket allt svårare att konkurrera. Det riskerar att underminera tilliten till samhällskontraktet och på sikt skada den svenska arbetsmarknadsmodellen.

Kommunal delar därför utredningens slutsats att det krävs en långsiktig, samordnad och kraftfull strategi för att möta arbetslivskriminaliteten. Förbundet ställer sig bakom flera av utredningens förslag och vill särskilt betona behovet av följande punkter:

Kartläggning av fler branscher: De näringsgrensbeskrivningar som tagits fram i samråd med arbetsmarknadens parter är viktiga, men det är en brist att delar av välfärdssektorn och andra högriskområden inte omfattas. Delegationen borde ha getts större resurser och längre tid för att systematiskt kartlägga fler branscher där arbetslivskriminalitet är väl belagd.

Stärkt skydd för arbetskraftsinvandrare: Kommunal tillstyrker förslaget om en ny lag som säkrar rätten till lön för arbetstagare med arbetstillstånd. För att få full effekt behöver lagen kompletteras med en bevislätnadsregel, och presumtionen bör gälla under hela arbetstillståndets löptid. Förbundet ser även positivt på förslaget om en sanktionsavgift för arbetsgivare, men konstaterar att de föreslagna nivåerna är för låga och behöver höjas för att bli avskräckande.

Skärpta sanktionsavgifter: Kommunal välkomnar förslaget om höjda avgifter vid utstationering, men nivåerna måste vara kännbara, särskilt för större företag. Avgifterna bör differentieras och trappas upp vid upprepade överträdelser. Samtidigt krävs en förstärkt tillsyn av utstationeringsregistret för att säkerställa korrekta uppgifter som kan användas både av myndigheter och fackförbund.

Arbetsmiljöperspektivet: En allvarlig brist i betänkandet är att arbetsmiljöfrågorna i stort sett utelämnats. Arbetsmiljöbrott är en central del av arbetslivskriminella upplägg och kan leda till dödsolyckor, sjukdomar och tystade arbetsplatser. För medlemmarna i Kommunal betyder det att risker i arbetsmiljön tillåts kvarstå, vilket är oacceptabelt. Kommunal anser därför att sanktionssystemet behöver skärpas och kompletteras med regler om ensamarbete, hot och våld samt arbetsbelastning.

Papperslösas rättigheter: Kommunal tillstyrker förslaget att stärka papperslösas rätt till lön oavsett migrationsstatus. De tre föreslagna åtgärderna: utökat mandat för Diskrimineringsombudsmannen, statsbidrag till arbetstagarorganisationer och tillfälliga uppehållstillstånd. Bör ses som ett samlat paket och utvecklas vidare i en särskild utredning.

Näringsförbud: Kommunal tillstyrker bedömningen att ett mer långtgående system för näringsförbud kan bli ett effektivt verktyg mot oseriösa aktörer. Detta bör omfatta även upprepade och allvarliga arbetsmiljöbrister. Frågan bör dessutom samordnas på EU-nivå för att förhindra att företag flyttar mellan länder för att undgå sanktioner.

Samordnad styrning och långsiktighet: Kommunal delar utredningens slutsats att en effektiv strategi måste vara sammanhållen, långsiktig och inkludera ett tydligare EU-perspektiv. Förbundet vill också betona vikten av att flera av de förslag som presenterats i delegationens tidigare betänkande (SOU 2024:14) nu realiseras, bland annat införandet av en myndighetsgemensam tipsfunktion.

Kommunal ansluter sig därmed till de centrala slutsatserna i SOU 2025:25 och ser förslagen som viktiga steg framåt. Samtidigt anser förbundet att åtgärderna på flera punkter behöver skärpas och kompletteras för att få reell effekt. Kommunal vill också framhålla att offentlig upphandling måste utvecklas till ett verktyg för att motverka arbetslivskriminalitet. Det innebär att lagen om offentlig upphandling bör ses över med fokus på sociala villkor, obligatorisk uppföljning och tydliga sanktionsmöjligheter. Upphandlingsmyndigheten bör samtidigt ges ett tydligare uppdrag att ta fram stöd och vägledning för hur arbetsrättsliga och arbetsmiljömässiga krav kan ställas och följas upp i praktiken. I det följande redovisas särskilda synpunkter på de delar av betänkandet som direkt berör de branscher där medlemmar i Kommunal arbetar.

Städbranschen

Städbranschen är ett av de områden där arbetslivskriminaliteten har fått starkt fäste och som pekas ut som en högriskbransch i betänkandet. Den är kvinnodominerad och en stor andel av de anställda är utrikes födda, varav många befinner sig i en utsatt ställning. Myndigheternas samverkan mot arbetslivskriminalitet har visat på omfattande problem med systematiskt utnyttjande av arbetstagare och även koppling till organiserad brottslighet. Det handlar om löner långt under kollektivavtalsnivå, orimligt långa arbetsdagar och osäkra anställningar. Det förekommer att utländska arbetstagare tvingas betala för att få arbetstillstånd och därefter tvingas lämna tillbaka delar av sin lön till arbetsgivaren. I vissa fall har arbetsgivare till och med beslagtagit arbetstagares pass. De som drabbas är starkt beroende av arbetsgivaren för sin rätt att vistas i landet, vilket gör dem extra sårbara för exploatering. Att arbeta under sådana villkor innebär ett stort mänskligt lidande och är helt oacceptabelt på en svensk arbetsmarknad.

Kommunal.

En särskild utmaning i städsektorn är de svårigheter som myndigheter och beställare möter när de försöker utöva tillsyn. Arbetet sker ofta på kvällar, nätter eller tidiga morgnar, liksom i privata hem genom RUT-tjänster. Det gör inspektioner svåra och skapar utrymme för oseriösa företag att hålla sina anställda utom synhåll. Städpersonal är särskilt riskutsatta för att exploateras vid ensamarbete under obekväma tider. För att motverka detta bör kunder och upphandlande myndigheter i högre grad ställa krav på att städning utförs dagtid och att personalen inte arbetar isolerat. Till detta kommer omfattande överträdelser av arbetsmiljör regler, exempelvis brister i ergonomi, skyddsutrustning och kemikaliehantering, särskilt inom byggstädning där riskerna är stora.

Kommunal vill framhålla att arbetslivskriminaliteten inom städbranschen förvärras av osund konkurrens vid offentlig upphandling. Upphandlingsmyndigheten har redan klassat städ som en riskbransch där det är obligatoriskt att ställa arbetsrättsliga villkor, men uppföljningen är ofta bristfällig. Många seriösa företag väljer därför att avstå från att lägga anbud, eftersom de inte kan konkurrera med aktörer som dumpar villkoren. När oseriösa företag vinner kontrakt genom att betala under kollektivavtalsenliga löner, använda för få anställda eller anlita personal utan rätt att arbeta i Sverige, får det direkta konsekvenser för de anställda. Seriösa arbetsgivare pressas undan, vilket leder till förlorade arbetstillfällen, sämre villkor och en nedåtgående press på lönerna. Situationen förvärras av att vissa företag satt i system att använda subventionerade anställningar för att täcka personalbehovet utan att erbjuda fortsättning, vilket låser fast människor i osäkra jobb.

Krav på arbetsmiljö i offentlig upphandling är ett underutnyttjat verktyg som skulle kunna bidra till högre kvalitet och samtidigt stänga ute oseriösa aktörer. Det handlar inte bara om att säkra en rimlig arbetsmiljö i skattefinansierad verksamhet, utan också om att göra det svårare för företag som systematiskt bryter mot regler att vinna kontrakt. Krav på systematiskt arbetsmiljöarbete och relevanta specifika arbetsmiljökrav behöver främjas och användas i högre grad, särskilt i riskbranscher som städ. Även tekniska krav och kompetenskrav kan bidra till bättre kvalitet och mer seriösa villkor. För att detta ska få effekt behöver upphandlande enheter få bättre stöd och utbildning.

Kommunal anser att regeringen måste säkerställa att lagen om offentlig upphandling utvecklas till ett verktyg för att bekämpa arbetslivskriminalitet. Det kräver en översyn av LOU med fokus på sociala villkor, obligatorisk uppföljning och tydliga sanktionsmöjligheter. Regeringen bör också ge Upphandlingsmyndigheten i uppdrag att ta fram vägledning och stöd för hur arbetsrättsliga, arbetsmiljömässiga och kompetensrelaterade krav kan ställas och följas upp i praktiken.

Välfärden

Kommunal organiserar stora grupper av anställda inom välfärden, till exempel inom äldreomsorg, funktionshinderomsorg, förskola samt hälso- och sjukvård. Kommunal ser att dessa branscher också är sårbara för arbetslivskriminalitet, trots att de inte analyseras närmare i betänkandet. Att viktiga delar av välfärdssektorn inte omfattas är en brist. Erfarenheter visar att personlig assistans och hemtjänst är särskilt utsatta. Här har oseriösa aktörer kunnat göra stora vinster genom att åsidosätta regler och kvalitetskrav. Konsekvenserna blir allvarliga för både brukare och anställda. För välfärdens arbetstagare innebär det fler osäkra anställningar, låg lön, uteblivna försäkringar och en arbetsmiljö som inte håller måttet.

En viktig förklaring till problemen är bristerna i upphandlings- och LOV-systemen. Lagen om valfrihetssystem gör det möjligt för privata utförare att bedriva skattefinansierade välfärdstjänster utan traditionell upphandling. Erfarenheterna visar att kontrollen och uppföljningen ofta är otillräcklig. För arbetstagarna har det inneburit fler osäkra anställningar, försämrade villkor och en pressad arbetsmiljö. Kommunal anser därför att LOV bör ses över i grunden och ersättas med styrformer som garanterar högre kvalitet och bättre arbetsvillkor.

Kommunal.

Kommunal vill betona att offentligt finansierade välfärdstjänster aldrig får bidra till att undergräva schyssta villkor. För att motverka arbetslivskriminalitet inom välfärden krävs skärpt kontroll av utförare. Det handlar om krav på bakgrundskontroller av företag och nyckelpersoner, regelbundna kvalitetsinspektioner och ekonomisk tillsyn för att upptäcka oseriösa upplägg. Regeringen bör utreda ett återinförande av revisionsplikten för fler bolag inom välfärden. Det behövs också regler som begränsar möjligheten att driva verksamhet enbart med hjälp av subventionerade anställningar. Offentliga medel får inte möjliggöra affärsmodeller där anställda fastnar i korta och osäkra anställningar.

Det yttersta ansvaret för att säkra sunda villkor i välfärden ligger på kommuner, regioner och staten som beställare och finansiärer. Arbetstagare i välfärden förtjänar trygga jobb med rimliga villkor, oavsett om arbetsgivaren är offentlig eller privat. Kommunal anser att egen regi alltid ska övervägas som alternativ. När verksamheter drivs i offentlig regi kan kvalitet, insyn och schyssta villkor överblickas, samtidigt som risken för kriminella aktörer minskar. Kommunal anser också att regeringen bör överväga att låta genomföra en särskild utredning om arbetslivskriminalitet inom välfärden, med fokus på hemtjänst och personlig assistans. Det är avgörande för att dessa områden inte ska fortsätta vara blinda fläckar i bekämpningen av arbetslivskriminalitet och organiserad brottslighet.

Sammanfattande bedömning

Kommunal konstaterar att städbranschen och välfärdssektorn är särskilt utsatta för arbetslivskriminalitet. Problemen får långtgående konsekvenser, inte bara för konkurrensen mellan företag utan framför allt för de anställda. Medlemmarna i Kommunal riskerar att förlora sina jobb, fastna i osäkra anställningar och se sina löner pressas nedåt när oseriösa aktörer tillåts agera utan kontroll. Detta underminerar i förlängningen hela arbetsmarknadsmodellen och förtroendet för välfärden.

Kommunal menar därför att regeringen måste ta ett större ansvar för att säkra ordning och reda. Offentlig upphandling ska användas som ett verktyg för att stärka arbetsvillkor, inte för att försvaga dem. Det kräver en översyn av hur kommuner och regioner tillämpar lagen om offentlig upphandling med fokus på sociala villkor, obligatorisk uppföljning och tydliga sanktionsmöjligheter. Samtidigt måste upphandlande enheter få bättre stöd och vägledning för hur krav kan ställas och följas upp. Staten bör också uppmuntra kommuner och regioner att pröva egen regi, särskilt i branscher där arbetslivskriminaliteten är utbredd.

Förbundet vill också betona att hemtjänst och personlig assistans måste granskas betydligt mer ingående. Dessa branscher har hittills varit en blind fläck i utredningen, trots att erfarenheterna visar på allvarliga problem. Kommunal anser att regeringen bör inleda en översyn av LOV-systemet. Offentliga medel ska aldrig finansiera verksamhet som bygger på dumpade villkor eller lagbrott. De ska användas för att garantera kvalitet, trygghet och rimliga arbetsvillkor.

Genom att ta fasta på dessa förslag kan regeringen bidra till att skydda arbetstagare, stärka den seriösa företagsamheten och säkerställa att våra gemensamma resurser används på bästa sätt. Målet måste vara en arbetsmarknad och en välfärd där lika villkor, trygghet och ordning gäller för alla.

Vänliga hälsningar
Kommunal

Malin Ragnegård
Förbundsordförande

Sara Hamrin
Utredare